

Kihűlt világ

Farkas István (1887-1944) művészete

Ezzel a címmel látható kiállítás a Magyar Nemzeti Galéria földszintjén március elsejéig. *Farkas* István a két világégés közötti modern festészet egyik legeredetibb alkotója volt, akinek tehetségét a korabeli francia és hazai műkritika egyaránt elismerte. *Kolozsváry* Marianna kurátor a tőle megszokott alaposággal százhetven alkotást válogatott össze öt külföldi és tucatnyi hazai gyűjteményből, a címszereplő és kortársai munkásságából. Miközben a festő magánélete és életműve egyaránt élénk tárul, így a nemzetközi kontextusba is szervesen beágyazódik.

Noha *Wolfner* István néven – a híres *Singer* és *Wolfner* könyvkiadó társtulajdonosának fiaként – a „napos oldalra” született, sorsa tragikusan alakult. Édesanyját ötévesen elvesztette, zsarnoki természetű apja viszont (akit ő egyenesen szadistának nevezett) a testi-lelki bántalmazásig terjedő szigorral nevelte. Miközben fikarcnyi érzelmet nem pazarolt rá, minden anyagi lehetőséget megadott az idegen nyelvek tanulására (német, francia, angol), a hegedülésre, festésre, lovaglásra és teniszezésre. A szülői ház szoros baráti köréből olyan neves egyénisé-

gektől kapott jó szót és tanácsot, mint *Mednyánszky* László – aki rendszeresen magával vitte „festészeti csavargásaira” –, *Lyka* Károly művészettörténész, a *Művészet* folyóirat vezetője és *Herczeg* Ferenc író, a korszak népszerű lapja, az *Új Idők* főszerkesztője. Apja a Nemzeti Szalon alapítói közé tartozott. Fia már 1914-ben, gimnazistaként szerepelt itt két képével. Érettségi után előbb a nagybányai művésztelep nyári kurzusán, *Ferenczy* Károlynál tanult, aztán *Fényes* Adolf budapesti műtermében, majd a Képzőművészeti Akadémián *Ferenczy* osztályában. Münchenben *Melchior Kern* szabadiskolájában és a párizsi Académie de la Palette-ben folytatta a tanulmányait. A későbbi „Párizsi iskola” tagjai közül *Fernand Léger* és *Marc Chagall* is volt tanulótársa, műteremszomszédja pedig *Rainer Maria Rilke* és *Böloni* György. Ekkoriban kubista képeket festett, amelyekről csak két fekete-fehér műtermi fotó maradt fenn. 1914-ben, az első világháború kitörésekor, ellenséges ország állampolgáraként, mindenét hátrahagyva kényszerült távozni. Apjának akart bizonyítani akkor is, amikor – erőszaktól irtózó természetére ellenére

Farkas István:
**Szirakuzai
bolond**
(1930)
tempera, fa
(Szépművészeti
Múzeum – MNG)

– 1915-ben önként jelentkezett a Monarchia hadseregébe. Ekkor magyarosította nevét hivatalosan. Tiszti iskolát végzett, és tényleges katonai szolgálatot teljesített több arcvonalon is, mígnem olasz hadifogságba került, ahonnan egy év után, 1919-ben szabadult. Hadi érdemeit több kitüntetéssel is elismerték.

1920-ban olaszországi és tiroli tanulmányútra ment. A következő évben együtt dolgozott Nagy Istvánnal Dömsödön és Balatongyörökön, s akkor fedezte fel életre szólóan a „magyar tenger” varázsát. 1924 őszén nyílt első gyűjteményes tárlata az Ernst Múzeumban 117 képpel, majd miután feleségül vette a szintén festőművész Kohner Idát – báró Kohner Adolf bankár és műgyűjtő leányát – Párizsba költöztek. Ottani tárlatokon szerepeltek együtt, rendszeresen közölték munkáik reпрóit, a Montparnasse-on béreltek műtermet, ahol francia fotográfusok mellett André Kertész is készített felvételeket. Fontos technikai váltás volt Farkas művészetében, amikor az olajfestékről áttért a temperára, a vászonról a simára csiszolt, gipszsel bevont falemezre. A bohémvilág felkapott kávéházai – a Le Dôme és a La Rotonde – törzsvendege lett, a nyarakat családjával Barbizonban, illetve a dél-francia tengerparton töltötte. Egyre gyarapodó baráti köréből André Salmon költőt, esztétát annyira megihlették legújabb képei, hogy tíz szabadverset írt róluk, amelyek a Correspondances (1929) című reprezentatív mappában a reпрók mellett jelentek meg. Farkas István a velencei biennálén is szerepelt. Sikeres párizsi tárlatáról francia és belga lapok egyaránt elismeréssel írtak, aztán Brüsszel, Ostende és Németország következett, továbbá amerikai társas kiállításokon is részt vett. Apjának 1932-ben bekövetkezett halála után kénytelen volt hazaköltözni, és átvenni a kiadócég vezetését. Az év februárjának végén gyűjteményes kiállítása volt az Ernst Múzeumban 130 művével, amelyet 1936 elején ugyanott újabb bemutatkozás követett 127 alkotással (olaj és tempera, akvarell és rajz vegyesen). Szerteágazó elnök-vezérigazgatói teendői egyre jobban lefoglalták, de továbbra is rendszeresen „ingázott” Pest és Párizs között. A két fővárosban párhuzamosan épült karrierje: előbb odakinn Salmon publikált könyvet róla, majd itthon Nyilas-Kolb Jenő az Ars Hungarica sorozatban. 1935-ben a Munkácsy-céh tagja lett. 1937-ben a székesfőváros megvásárolta Virágcsendéletét.

Egy érdekes szakmai sajátosság (részben zárkózottságával, részben szokatlan társadalmi státuszával magyarázható), hogy a tárlatokon vele együtt szereplő művésztársai nem tekintették egyenrangúnak. A Szinyei Társaság például sosem hívta meg a tagjai közé. Még 1938 júliusában sem, amikor pedig Kertben című képe elnyerte az általuk oda ítélt Nemes Marcell-díjat. A Gresham-kör sem keresett vele kapcsolatot. A zsidótörvények miatt 1938-tól nem engedélyezték a Magyar Művészet további megjelenését, 1941 végétől pedig kiadójából el kellett bocsátani zsidó munkatársai egy részét, és meg kellett szüntetnie a zsidó írók foglalkoztatását. 1944 februárjában még szerepelt az Új romantika tárlatán. Már-

cius idusán a budapesti francia követség kulturális attaséja figyelmeztette a németek megszállási tervére, de ő nem akart elmenekülni. A végsőkig bízott védettségében, ugyanis 1938-ban igazolást kapott arról, hogy első világháborús harcvonalbeli szolgálataiért Károly-csapatkereszt viselésére jogosult, 1939 végén pedig ugyanezekért a hőstettekért a kivételezett zsidók közé sorolták. Nemsokára azonban távoznia kellett saját cége éléről is. 1944. április 5-én saját kezűleg varrta fel a sárga csillagot. Április 15-én a Sajtókamara főtitkára félszáz zsidó újságíró nevét adta ki a németeknek. Azonnal jelentkeznie kellett a volt rabbiképző Röck Szilárd utcai épületében berendezett kiségitő tolonházban, ahonnan később a kecskeméti téglagyár gyűjtőtáborába vitték. A kiállítás utolsó, üres termének közepén olvashatók a sebtében ceruzával írt, kétségbeesett segélykérő levelei és cetli-töredékei. Családtagjai és befolyásos barátai minden tőlük telhetőt megtettek a megmentéséért, sorra kilincseltek a magyar és német illetékeseknél. A nyolcvanegy éves Herczeg Ferenc személyesen ment audienciára a kormányzóhoz is, ám a fogolyszállító vagonok és szerelvény-részek hol véletlen, hol téves összevissza csatolásai nyomán, június végén az osztrák Strasshof némileg enyhébb lágere helyett Kassán keresztül Auschwitz-Birkenau haláltáborába jutott. Ott aztán rögtön a gázkamrába irányították. A Horthy Miklós által kinevezett Sztójay Döme miniszterelnök „Mentesítő okiratát” csak két hónappal később keltezték...

Az életrajzi adatok a képek témáira és keletkezésük idejére is utalnak, így feleslegessé teszik részletezésüket. Az egységesen szürke falmezőkön jól érvényesülnek a száraz, áttetsző színtónusok, egy sorozatnál ezt még fehérre mázolt rámaikkal is fokozzák, Farkas eredeti szándékai szerint. Arasznyi fekete-fehér vázlatok nemcsak a vitrinekben sorjáznak, hanem a világító boxokban is váltakoznak szüntelen filmvetítéssel kombinálva. A festményeken párhuzamosak: a francia és magyar helyszínek a párizsi vendéglők teraszaitól a városligeti kerthe-lyiségekig, vagy a Rivierától a Balaton-partig, de ritka kivétel a konkrét címadás, mint a Szirakuzai bolond (1930) temperával vagy a Szigligeti hegyek (1937) olajjal festett falemezen. Sokkal gyakoribb a rejtélyes kalapos, szemüveges, kesztyűs, sétapálcás alakokhoz és elmosódott kísértetekhez jobban illő, általános fogalmazás, pl. 1931-ből a szinte teljesen néptelen „Naplemente” (Alkony) a végtelenbe vezető úttal. Vagy ott „A dombon” (Dombtetőn) a semmibe vesző lépcsősorral, meg a „Vörös asztal” háttal ülő nője és álló férfiája, az 1934-es „Vihar után”, valamint a „Végzet” egymásba karoló emberpárja, de emlékezetes 1941-ből a „Háborús emlék” távlati tája is. Az „Azt mondta” befejezetlen állítása, illetve a „Történt valami?” őszi csendéletének nyitva hagyott kérdése összecseng a talányos „Vége” velünk mereven szembe néző, idős és fiatal férfi mellképével...

Wagner István